

Стереотипи библиотекара у јавности, популарној култури и стручној литератури

Јелена Јаћимовић

jelena.jacimovic@stomf.bg.ac.rs

Универзитет у Београду,
Стоматолошки факултет,
Централна библиотека

Ружица Петровић

ruzica.petrovic@stomf.bg.ac.rs

Универзитет у Београду,
Стоматолошки факултет,
Централна библиотека

УДК 023-055.2:316.647.8

САЖЕТАК: Библиотекарство је, још од самог настанка професије, изложено стереотипним виђењима, позитивног или негативног карактера. Традиционално означавање библиотекарки као уседелица превазиђено је стереотипима новијег доба, који више нису везани искључиво за женски пол. Слика библиотекара као стручњака условљена је, пре свега, представама које постоје у медијима и мишљењу опште јавности, али и сопственим виђењем професије. Како би се открили постојећи ставови и уверења о библиотекарима и утврдила евентуална промена улога у библиотекарству, интересно би било испитати слике којима су библиотекарски представљени у стручној литератури, масовним медијима и популарној култури.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: библиотекарски, библиотекарска професија, стереотип

ДАТУМ ПРИЈЕМА РАДА:

16. јуни 2014.

ДАТУМ ПРИХВАТАЊА РАДА:

13. септембар 2014.

1. Увод

Многи савремени теоретичари на јединствен начин стереотипе сагледавају као карактеристике које описују, приписују се или су у вези са члановима одређених друштвених група (националних, етничких, класних, религијских, професионалних итд.). Те карактеристике најчешће су засноване на уопштеним уверењима, односно претпоставкама о постојању одређених личних особина групе људи које их чине различитим

од других. Будући да ове представе настају током процеса перцепције, када посматрач формира чврсте и сувише поједностављене идеје или слике о одређеној групи, најчешће су нереалне и пристрасне. С друге стране, и даље су прихваћене као реалност јер нека истина ипак постоји, углавном у виду искривљене слике, то јест преувеличаних и уопштених *појединих* особина неких чланова стереотипне

групе. Били позитивни или негативни, стереотипи се примењују неселективно на све чланове групе, искључујући могућност постојања индивидуалних разлика. Чињеница да се на основу сопствених стереотипних виђења, макар на почетку, комуницира са стереотипом пре него са правом особом, води ка многим личним неправдама, будући да само неке особе из групе у потпуности одговарају стереотипу (Majid and Haider 2008). Постојање одређене професионалне слике, позитивног или негативног стереотипа, такође има утицаја на сваку особу која је припадник те професије. Такав је случај и са библиотекарством, чији су стручњаци постављени у стереотип, који је најчешће негативан и од кога је изгледа немогуће побећи јер је уврежен вековима.

Библиотекари су, чини се, од самог настанка професије, једне од најстаријих у историји цивилизације, дубоко забринуте за своју професионалну слику и њен негативан ефекат (Radford 1998). Негативни стереотипи о библиотекарима први пут су документовани када се Петсис, библиотекар чувене Александријске библиотеке, жалио својим надређеним да значење једног од симбола који чине хијероглиф за библиотекара указује на одређену инфериорност, неоправдано постављајући саму професију у подређени положај у односу на друге (Stevens 1988). Међутим, и у наредним вековима библиотекари су незадовољни сликом сопствене професије. Често је постављано питање да ли је неславна реченица Мелвила Дјуија, објављена у првом броју часописа *The American Library Journal* 1876. године, у којој су библиотекари описани као „ловци на мишеве у буђавим књигама“, допринела јачању негативне представе о овој професији. Јасно указујући на то да је ово била слика прошлог времена, када су библиотеке више личиле на музеје, Дјуи је заправо изражавао наду да ће библиотекари постати поносни на своју професију и да ће прихватити одговорност за образовање јавности (Sherman 2010). Иако је и Дјуи очекивао да ће до почетка XX века негативни стереотип нестати, ми после више од сто година и даље покушавамо да га се ослободимо.

Баваћи се широким концептом слике библиотекара, оно што је Дјуи започео, наставили су други аутори, стварајући два тока, која би

заправо могла да чине јин и јанг библиотекарства и буду посматрана као битни састојци дихотомије (Stevens 1988). С једне стране, постојање неке јединствене неопипљиве суштине, која издваја библиотекарке и чини их приметним, не мора нужно искључити, с друге стране, истовремено постојање разноврсности личности, које чине свакога јединственим и управо по томе сличним осталим суграђанима.

Стереотип засигурно постоји и у јавности су уврежена одређена очекивања од библиотекара. Описујући тзв. *идеалној, мишској библиотекарки* уредног изгледа, лепих манира, љубазног, прилагодљиве, свемоћне и свеприсутне особе која избегава пороке, увек ради прековремено са надљудском енергијом и ентузијазмом посвећујући цело своје биће библиотеци, Келерова је још 1909. године указала на нереалну природу слика са којима се библиотекари и данас боре. Осврнувши се на фиктивне приказе тадашњих библиотекара у два смера: као старомодних књишких мољаца или као идеалних библиотекара, Келерова је навела и то да обе ове слике морају нестати како би просечан, обичан, људски библиотекар добио шансу. Међутим, идеја надљудске енергије и ентузијазма је ипак опстајала, али не у форми дивљења, како је очекивано, већ трансформисана у негативну слику презанесене бриге о књигама, светињи библиотечке грађевине и њеног организационог система (Attebury 2010). Када су се почетком XX века у Америци младе, неударе жене почеле придруживати радној снази у великом броју јер је само неударим женама било дозвољено да раде, библиотекарство као професија која је започела као мушко доминантно поље, постаје од тада углавном делокруг жена, па је до 1910. године 78% библиотекара било женског пола (Newmyer 1976, цитирано у: Wells 2013, стр. 3). Сусрећући се са конзервативним политичким погледима да жена треба да посвети више времена рађању и бризи о породици, а мање борби за каријеру и полну равноправност, идеја потпуне верности библиотечком систему у виду Келериног идеалног библиотекара ентузијасте трансформисана је у поругу усмерену на *библиотечкарку уседелицу*, најзаступљенијем стереотипу библиотечкарске професије. За овај посао, који је претежно дефинисан као књишки и слабо

плаћен, најчешће је везана старија, неудата жена, одевена у сукњу од твида и џемпер, са косом подигнутом у пунђу, бисерима око врата и наочарима на врху носа. Ова доминантна женска фигура одражава извештаченост, повученост и сексуалну фрустрираност, а растуће неповерење према уседелицама у било којој професији, па тако и библиотекарској, довело је и до појаве екстремних тврдњи, посебно у домену психологије, попут оних да су неудате жене девијантне и неприродне. У оваквој клими, слика посвећене, неудате жене која ради у библиотеци добила је негативан одјек. Строга и суздржана појавност којом су „уседелице“ најчешће приказане произилази из јавно увреженог мишљења да они који се усуђују да уђу у комплексан свет реда, индекса, каталога и правила могу постати њиме контролисани, губећи друге суштинске аспекте своје људскости: емпатију, осећај за опраштање и на крају, сексуалност (Attebury 2010).

Иронично, традиционално означавање библиотекарки као уседелица, изгледа као да је данас превазиђено по популарности једним другим женским стереотипом новог доба, проистеклим из повећане сексуализације савремене западне културе и посебно „ширим слављењем женске сексуалности у популарној култури“ (Attwood 2009, цитирано у: Attebury 2010, стр. 3), а то је *секси библиотекарка*, или чак, *секси уседелица* која комбинује неке аспекте уседелице као што су пунђа или наочари, са елементима заводљивости, нпр. уском одећом или заводљивим коментарима.

Иако је традиционални стереотип заиста претежно усредсређен на жене, и библиотекари мушког пола такође имају своје стереотипе са којима су приморани да се боре. Без обзира на чињеницу да се стереотип библиотекара умногоме променио током неколико прошлих векова (Dickinson 2003), мушки библиотекари су најчешће описани као ситничави, стидљиви, сиромашни, цивилизовани и интелигентни, са женским квалитетима благости. Као мушки еквивалент уседелици, *анђисоцијални библиотекар* или „библиотекар без живота изван библиотеке“ (Snoek-Brown) сматра се нераздвојивим делом библиотеке и скоро никад не бива приказан у неком другом окружењу, нпр. у породичном или социјалном контексту. Обично заступа екстремно

елитистичке ставове, строго води рачуна о правилима, не воли јавност и сама идеја о томе да јавност користи његову библиотеку може да га доведе до паничног стања, па се библиотеке са оваквим особљем обично доживљавају као места блокирана препрекама и тајнама уместо очекиваног места знања и приступа информацијама. Ово је узроковало и појаву идеје библиотекара као ауторитативног или *полицајца* што је проистекло из праксе раних америчких академских институција када су библиотекари у њима били скоро увек мушког пола и неретко, као чувари колекција, постајали веома посесивни. Уз строга правила позајмице настајало је мишљење да овакви библиотекари полицајци више брину о правилима заштите књига него што прискачу у помоћ приликом њиховог коришћења. Таква идеја настала је у Америци када је 1667. године Харвард поставио свог првог библиотекара (Attebury 2010).

Ексцентрични портрет библиотекара у популарној култури који се обично везује за мушки пол је стереотип *библиотекара шпребера* који иза неспретног и стидљивог изгледа обично крије неки тајни, узбудљиви живот или држи кључ знања који није лако досегнути (Shaffer and Casey 2013). Библиотеке могу понекад деловати застрашујуће у свом пространству и обиљу информација, што се данас уз појаву електронских база података може односити и на физички сасвим мале библиотеке, па посматрано из угла типичног корисника, овакав библиотекар који успешно контролише све ове информације може деловати необично.

Поред ових, стереотипи или прикази библиотекара који се данас могу пронаћи у популарној култури, и углавном се не везују за одређени пол, постоји и *психобиблиотекар* који има карактеристике сличне полицајцу, али доводи ауторитативност до екстрема, социјално неодговарајуће или чак опасне границе, затим *непогесни* или *не-сјособни библиотекар*. Стереотипи са углавном позитивном конотацијом су *библиотекар херој* увек спреман да помогне кориснику својим информационо-проналазачким способностима, па чак и *библиотекар светишљ* који мења животе деце, збуњених студената или решава проблеме корисника, те *забавни библиотекар* који има сличности са херојем, али са наглашеним

истицањем да и када нису у ситуацији „спасивања“ корисника, библиотекари имају фантастичне послове, пожељан статус и интелигентне ставове. Ова потоња слика служи да побије не само слику старомодне уседелице већ и утисак да је библиотекарство досадан, службенички посао са неколико стварних одговорности или задужења. *Библиотешкар њародија* јавља се као намерно истицање и претерано драматизовање негативних карактеристика стереотипног библиотекара или комбиновање двају наизглед неповезаних стереотипа са циљем указивања на њихову нереалистичну природу (Attebury 2010).

Представа библиотекара као стручњака, као

и сопствена слика коју библиотекари имају о себи, условљена је постојећим представама и сликама библиотекара у медијима и мишљењу опште јавности. Исто тако може се рећи да је и сама професија у одређеној мери одговорна за опстанак ових представа, било због недостатка разнолике радне снаге или због постојеће осетљивости око сопствене слике (Luthmann 2007). Стога је предмет овог рада приказ слика којима су библиотекари представљени у стручној литератури, масовним медијима и популарној култури, независно од специфичних друштвено-економских услова који утичу на њихово обликовање.

2. Професија - библиотекар

Ставови теоретичара и одговорних институција о професији библиотекара, умногоме су се разликовали. Почевши од оних који поричу њено постојање и потребу за стручним усавршавањем кадра, било је и мишљења да је за рад у библиотекама довољан кадар осредњег квалитета, са сазнањима и техникама рада стеченим на вечерњим или дописним курсевима, као и ставова да су само постдипломске студије одговарајуће за стицање звања библиотекара (Stamatović 2000). На почетку модерног јавног библиотекарства, у новим институцијама које су биле власништво локалних заједница и доступне свим члановима друштва, први ангажовани библиотекари су своје формално образовање завршавали са 13 или 14 година. Ова чињеница, као и, упркос бољем образовању, нижи статус библиотекара женског пола, допринели су томе да читава професија буде виђена као професија нижег статуса (Luthmann 2007). Вештине потребне за бављење библиотекарством биле су спорне још од самог оснивања Америчког библиотекарског удружења 1877. године, када није био захтеван никакав облик формалне квалификације. Препозната је потреба за даљом едукацијом и Америчко библиотекарско удружење 1880. године уводи стручне сертификате (Luthmann 2007). С временом се у земљама са развијеним библиотекарством уочава неопходност за сталним образовањем библиотекара и јављају први покушаји увођења библиотекарства у редовне студије на академском нивоу

(Stamatović 2000). Међутим, ни ове предузете мере нису обезбедиле боље услове запошљавања и пристојну плату. Још је 1910. године, бележи Смит (2006, цитирано у: Luthmann 2007, стр. 774), у часопису *The Library World* написано да је библиотекарство веома једноставан посао, који не захтева ништа више до физичку способност руковања књигом, за коју је мала плата више него довољна.

Проблеми са којима су се суочавали стручњаци из области библиотекарства на преласку из XIX века у XX слични су данашњим. Иако је у националним и међународним библиотекарским друштвима, у најразвијенијим библиотекама света, школама и на факултетима учињено много за развој струке и професионалне самосвести, ни читав век касније библиотекарство нема онолику стручну и друштвену афирмацију колико имају правна, здравствена или просветна струка и друге сличне професије (Milosavljević 1990).

Иако можемо тврдити да постојећа слика није од великог значаја за саму професију, многобројна литература која се бави овим питањима говори супротно.

2.1. Библиотекари у мишљењу јавности и медија

У потрази за одговором на питање како различити делови популације виде библиотекарство, за истраживаче из области библиотекарства и информacionих наука од посебног значаја су

одређене врсте јавности. Као будући корисници библиотека, деца и њихово виђење библиотекара издвајају се као најдрагоценији. Позитиван дечји поглед на библиотекаре као на пријатељски расположене образоване људе, у потпуности оповргава хипотезу да негативни стереотип преовлађује међу децом (Jordan 1991). Школски библиотекари су у највећој мери заслужни за то јер су обавили добар посао уклонивши негативну слику пргавог библиотекара, који стално неког ућуткује.

Осим најмлађе популације, многим истраживачима су предмет интересовања били студенти и њихово познавање професије библиотекара и потребних знања и вештина (Aharony 2006, Fagan 2002, Majid and Haider 2008). Доносећи суд о професији, студенти се махом ослањају на корисну улогу библиотекара у проналажењу и коришћењу неопходне уџбеничке литературе, уз потпуно неразумеваше природе посла. И поред уопштено позитивног виђења библиотекара, имају мало представе о томе шта библиотекари знају и раде. Већина сматра да су традиционални библиотечки послови једини задаци библиотекара, док све оне послове везане за саму информацију, као што су претраживање информација, њихово филтрирање и обрада, приписују информационам стручњацима. О критеријумима који утичу на процену приступачности библиотекара при првом сусрету са њима и моментима који претходе одлуци да ли тражити помоћ од библиотекара, говоре резултати студије спроведене међу студентима и факултетским особљем на Универзитету Мидвестер у Америци. Утврђено је да демографске одлике, као што су пол, старост и расна припадност (Bonnet and McAlexander 2012), те визуелно истакнуте карактеристике попут експресије лица, смера погледа, начина облачења и боје одеће (Bonnet and McAlexander 2013) имају утицај при првом сусрету са библиотекаром. Ни корисници јавних библиотека не дају позитивнију слику природе посла библиотекара, њихових личних особина, друштвеног статуса и образовног нивоа (Majid and Haider 2008). Библиотечки посао, за који сматрају да не захтева високо образовање, виде као рутински, лак и досадан. С друге стране, библиотекаре описују као корисне, уљудне и љубазне, пријатељски наклоњене особе, које

су тихе, конзервативно обучене и заљубљене у књиге. Посматрајући резултате свих спроведених студија једноставно је закључити да стереотип постоји.

Међутим, испитивањем постојећих представа библиотекара у медијима, уочене су одређене различитости (Robinson 2006). Данас је у штампаним медијима професија библиотекара најчешће хваљена и представљена као иновативна, посвећена и организована, са структуром високо образованог кадра пуног ентузијазма, пред којим је могућа узбудљива и испуњена светска каријера. Стереотипне слике које је Робинсон тражио није пронашао у средствима масовних медија већ у стручној библиотечарској литератури, што на одређени начин указује на одговорност саме професије за одржање стереотипа. Анализом чланака британске дневне штампе у раздобљу 1998–2008. године, Шо (2010) утврђује да је у 89% чланака чија су тема библиотеке и библиотекари, тон извештаја оцењен као позитиван или неутралан. Оно што је студијом утврђено јесте да професију много више треба да забрињава низак степен помињања библиотека у дневној штампи него стереотипи о којима се расправља у стручној литератури. Испитујући аспекте приказивања библиотечке професије у чланцима најтиражнијег словеначког дневног листа *Дело* током 1987. и 2004. године, Бадовинац и Јужнич (2011) закључују да се оквири медијске репрезентације професије нису суштински променили иако су у питању два потпуно различита економска, социјална и политичка периода.

Иако се у средствима масовних медија не прибегава стереотипним представама библиотекара, у схватању јавности негативни стереотипи и даље постоје, што може имати утицаја на коришћење библиотека.

2.2. Прикази библиотекара у популарној култури

Слика библиотеке и све чешће библиотекара у популарној култури предмет је многобројних расправа. С једне стране постоје аутори који сматрају да су представе ове професије у популарној култури деградирајуће стереотипне, док се с друге стране јављају они који трагају за позитивним сликама. Одбрањене докторске

дисертације, читава годишта појединих часописа посвећена овим питањима, као и исцрпни спискови анотираних библиографија, филмографија и веб-сајтова говоре о великом интересовању за тему која постаје дискурс за себе (Танчева 2005). Већина истраживача заинтересованих за слику библиотекара у култури, тражила је ове портрете у популарној литератури и филмовима.

Како би се открили постојећи ставови и уверења о библиотекарицима и испитала евентуална промена улога у библиотекарству, важно је опет кренути од најмлађе популације и литературе намењене њима. На основу анализе 35 дечјих књига, објављених у САД од 1909. до 2000. године (Yontz 2003), утврђено је да су радни задаци библиотекара вековно исти, али да су алати који се користе за обављање ових послова, као и у реалности, промењени. Библиотекари, искључиво женског пола, првенствено су приказани као брижљиви стручњаци, који имају позитиван однос са корисницима.

Испитивањем литерарних жанрова намењених младој популацији, а на основу садржинске анализе 17 књига (Peresie and Alexander 2005), уочени су портрети библиотекара приказани у неутралном или нешто негативнијем светлу. То су углавном женске особе средњих година, неудате и непривлачне на одређени начин. Њихова личност одише интелигенцијом, али и строгошћу, стидљивошћу и ексцентричношћу. Улога библиотекара у овим делима огледа се у пружању помоћи главним ликовима, док у неким представљају главне зликовце. Иако њихове дужности обухватају пружање информација, увек су приказани само кроз обављање најједноставнијих библиотечких послова.

У литератури за одрасле, посебно у романима, карактери библиотекара описани су дубље него у другим медијима (Hodges 2008). Гинтер де Бројн у роману *Буриданов мајарац*, избегавши стереотипно библиотечко окружење, лик 40-огодишњег директора библиотеке Карла Ерпа поставља у љубавни троугао, описујући његову неодлучност и незадовољство, упркос чињеници да је у животу постигао све о чему је сањао. Причом о љубави, женама, моралу, библиотекарицима, савременом животу и друштву Источног Берлина 60-их година XX века, Де Бројн нас спретно води путевима људске психе и њених унутарњих

борби. Негативан стереотип библиотекара који претерано контролише и штити своје збирке дат је у лику брата Малачија из романа Умберта Ека *Име руже*, који као бриљантан, али вероватно и умно поремећен библиотекар, у свом послу као задатак препознаје потребу да људе заштити од знања. Исто то чини и библиотекар орангутан из серије романа о *Дисквешу* Терија Прачета, који, за разлику од Малачија, није фанатик, али се такође бави оним што представља проблем око знања садржаног у књигама. С друге стране, у свом роману *Да Винчијев код* Ден Браун даје, можда претерано стереотипну, али позитивну слику библиотекара као информационог стручњака, пријатног и способног посредника који на професионалан и крајње импресиван начин претражује електронске базе и проналази тражене податке.

Интересантно је да је у писаној литератури приказан већи проценат библиотекара мушког пола него што их у самој професији заправо има. Углавном су представљени као протагонисти прича у литератури детективног жанра. Како стереотип библиотекара – пасивног досадњаковића – није у складу са интензитетом мистерије, овај библиотекар дели многе особине успешног детектива. Приказани су као вредни перфекционисти и ексцентрици, чије је размишљање фокусирано и прибрано, непристрасно у разматрању света. Једноличан и безопасан изглед стереотипног библиотекара користе за избегавање сумње, док им истраживачке вештине и способност постављања правих питања омогућавају да прибаве и процене информације неопходне за разрешење случаја. Лично искуство приватног детектива које им недостаје, у потпуности су у стању да надоместе знањем које су стекли читајући књиге.

Филмови такође могу бити интересантни случајеви приказа стереотипа библиотекара. Стручна литература помиње неми филм *The Lost Romance* (1921) као први филм који је увео лик библиотекарке уседелице и тиме започео ову неславну традицију (Snoek-Brown). Од библиотекарке у филму *Philadelphia Story* из 1940. године, за коју се верује да је први библиотекар који је на филмском платну рекао: Пссст!, преко модерне и са стилем Бани Вотсон (Кетрин Хепберн) из филма *Desk Set*, до Лин Велс (Рене

Русо) у филму *Major League* која са каријере спортисте прелази на исто тако успешну каријеру библиотечког професионалца, филмски библиотекар као да истовремено и пркосе стереотипима и одржавају их. Неславни негативни портрети библиотекара најчешће су из ранијег времена. На пример, филм *It's a wonderful life* из 1946. године приказује главни лик Џорџа Бејлија (Џејмс Стјуарт), који је искусио ужасно откриће – да се он није родио, његова жена Мери (Дона Рид), не само да би била уседелица већ би била и библиотекар (Luthmann 2007)! Без могућности да се уда за Џорџа, Мери се у потпуности посвећује свом послу библиотекара трансформишући и целу своју физичку појавност неатрактивним изгледом, једноличном и старомодном одећом, наочарима, строгим изразом, остављајући утисак код гледалаца да је њен живот као библиотекара уседелице мање пожељан од њеног алтер живота као супруге и мајке. У стереотип уседелице уклапа се и лик госпођице Андерсон (Џорџа Бекус) из филма *Citizen Kane* (1941) представљајући жену неутралне спољашности, озбиљну, строгу и круту, која контролише приступ архиви у мушком маниру. Такође, нефлексибилност и карактеристично ућуткивање главних протагониста филма су одлике библиотекара (Елвија Олман) из филма *Breakfast at Tiffany's* (1961).

Како се професија модернизовала, карактеризације су постале некако позитивније. Филм *Desk Set* (1957) за који се сматра да је први увео технологију у библиотечко окружење, на врло довитљив начин разбија калуп преовлађујућег стереотипа. Представља библиотекарке као организоване, интелигентне, ефикасне, изузетних професионалних вештина, одличног памћења, брбљиве, обучене са стилем и модерно.

Трансформација лика током филма је веома занимљив моменат који се често среће и у приказима библиотекара. То може, нпр. да буде трансформација настала процесом откривања себе и сопствених потенцијала захваљујући прекретном чину заљубљивања или упуштањем у праве авантуристичко-истраживачке подухвате. Тренутак личног ослобођења може бити праћен променама у и физичким и у психолошким одликама самих личности услед нових искустава. Иако је током целог филма прати изврстан, интелигентан

карактер, Мариен (Ширли Џоунс) из филма *Music Man* (1962) од конзервативно одевене жене резервисаних манира са почетка филма постаје разиграна особа у лепршавим хаљинама, а све то праћено је процесом заљубљивања у главног протагонисту филма и чувеном музичком темом „Marian The Librarian“. Понекад се традиционално приказани ликови библиотекара на почетку филмова касније трансформишу у праве авантуристе и истраживаче који путују светом у потрази за древним предметима – библиотекар Флин Карсен (Ноа Вајл) у филмовима *The Librarian* (2004, 2006, 2008), те староегипатским градовима и благом сусрећући се са оживљеним мумијама какав је лик Евелин Карнахан (Рејчел Вајс) у филму *The Mummy* (1999). Почетни прикази стереотипних библиотекара (Флин као „штребер“ који живот проводи у сталном учењу и читању књига занемарујући друштвене аспекте живота или неспретна Евелин приказана како слаже књиге на полице, у дугој сукњи, наочарима и косом покупљеном у пунђу) током филма доживљавају праву трансформацију и понашањем и стилем облачења, а њихова интелигенција и свестрано знање спасавају свет. Другачији начин трансформације приказан је у филму *Party Girl* (1995) у коме млада и модерна Мери (Паркер Поузи) од несташне девојке жељне забаве, након хапшења и суочавања са животним проблемима, постаје амбициозни библиотекар.

Чувена *Betgirl*, фиктивни карактер који се први пут појављује 1960. године у оригиналним стрипованим причама о Бетмену у издању DC Comics, истовремено је и управница јавне библиотеке Готама под идентитетом др Барбаре Гордон. Њен „дневни“ карактер библиотечког генијалца фотографског памћења и врсног познаваоца рачунарске технологије још је снажније употпуњен титулом доктора наука о библиотекарству. Поред свих ових вештина, у Барбарином приказу ипак нису изостављене стереотипне слике улагања књига на полице, док је употреба алтер ега у овом случају вешто искоришћена као параван за моћног борца против криминала. Још један пример сјајно образованог библиотекара који своје библиотечке вештине користи врло ефектно је Руперт Џајлс (Ентони Стјуарт Хед), школски библиотекар у телевизијској серији и стрипу *Buffy the Vampire Slayer*. Саветујући Бафи

и пружајући јој податке о демонима са којима се сусреће, Џајлс игра кључну информациону улогу у успешном разрешавању заплета. Лутман (2007) наводи интересантан податак да је лик Руперта Џајлса добио и одређено признање библиотекара, појавивши се 1999. године на насловној страни часописа *American Libraries*.

Многобројне су представе библиотекара и саме професије којима је лако насмејати се, али је неизбежно поменути Конана библиотекара из филма *UHF* (1989) или Горила библиотекара из епизоде телевизијске серије *Monty Python's Flying Circus*.

Јасно је да је традиционална стереотипна слика библиотекара приказаних у филмовима еволуирала, али су представе о самој професији остале релативно исте (Helms 2006). За разлику од филмова, књига и телевизијског програма, који дају уопштено позитивнију слику стереотипа, рекламе су најчешћи извор негативних приказа библиотекара (Hodges 2008), као и Јутуб видео-записи које су креирали људи који не припадају библиотечарској професији нити сродним професијама. Анализом таквих видео-записа, Поулин (2008) закључује да су скоро сви описи библиотекара у њима негативни чиме се доводи у питање ефективност дотадашњих напора да се побију стереотипи. И резултати студије Етебури (2010) показали су да је 93% видео-записа обухваћених студијом приказивало неки стереотип, најчешће уседелице (често комбиноване са карактеристикама секси библиотекара, сугеришући да истински стереотип уседелице више није преовлађујући), полицајца и неподесног библиотекара. Међутим, Етебури истиче да популарност Јутуба и повећане могућности за дистрибуцију аматерских видео-записа дозвољава и самим библиотекарицима да утичу на то како ће бити представљени, што су многе библиотеке и прихватиле као једно од могућих средстава у борби са стереотипима. Тако је ова студија у видео-записима које су креирали библиотекари открила тенденцију ка приказивању библиотекара као хероја, као забавних и позитивних

професионалаца, док немали број таквих записа намерно користи и пародију и извесну дозу хумора како би се најпре привукла, а потом и задржала пажња гледалаца. Ови хумористични видео-записи су се показали и најефектнијим јер су највише ранжирани видео-записи по гледаности управо они који укључују неки наговештај хумора.

Осим од врсте медија, стереотип библиотеке и библиотекара у популарној култури може зависити и од жанра, околности и предмета (Tancheva 2005). Танчева испитује теоријске могућности у семиотичкој слици библиотеке представљене у три филма – *Име руже*, *Небо над Берлином* и *Рајнови звезда: најваг клонова* – и уочава их као визуелне знаке библиотеке прошлости, садашњости и будућности, користећи семиотички модел Чарлса Пирса, у коме знак постаје знак само зато што постоји његов интерпретатор. Како из перспективе културне семиотике знак нема нераздвојиво, унутарње значење, већ његово значење зависи од контекста, те може бити преиначено, Танчева стереотип библиотеке и библиотекара у популарној култури описује као флуид који не даје само једну представу, рецимо представу страха, реда, рационалности, позитивизма итд. Сва три знака библиотеке о којима Танчева дискутује усредсређена су на питање приступа информацијама, одражавајући стрепњу од општег приступа, што је најизраженије у филму *Име руже*. Постојећа тежња за класификовањем информација одражава и данас актуелну борбу за слободу информација, али уз филтрирање порнографије, војних и других потенцијално опасних садржаја.

Представе библиотекара у популарној култури, било женског или мушког пола, превасходно су стереотипне. Док традиционални негативни стереотипи као да ишчезавају, све су чешће инспиративне визије модерног стручњака. Велики број приказаних библиотечких ликова у оквиру популарне културе указује на постојање свести о позитивним аспектима професије, што пружа добру основу и олакшава даљу промоцију струке.

2.3 Сопствена професионална слика

Још од почетка XX века у стручној литератури се унедоглед расправља о свим аспектима постојећих стереотипа библиотекара. Најенергичније су

критиковане негативне представе библиотекара као малих, старих дама, уз разматрање неколико могућих идеја о прикладном начину

сагледавања портрета. Интересовање за ово питање, као и пажња која му се поклања, варирају од часописа до часописа и од времена до времена. И у данашње доба могуће је уочити одређени степен параноје око сопствене слике праћењем стручних дебата, било у оквиру имејл дискусионих листа, стручних скупова или часописа. Неретко се јављају и примери који јачају доживљај негативних стереотипа, па чак и осећај виктимизације. Међутим, Стивенс (1998) сматра да слика библиотекарa, дата у стручној литератури последњих година, није толико одраз индивидуалних погледа различитих аутора, колико одраз ставова уредништва

3. Превазилажење стереотипа

Постоји неколико теорија које објашњавају постојање негативних стереотипа. Поједини теоретичари, наводи Радфорд (1998), сматрају да негативни стереотип тихе и непривлачне женске особе која стално ућуткује друге постоји јер пољем библиотекарства доминирају жене, чији је допринос професији од мале вредности. Ове теорије указују на то да негативни стереотип није творевина библиотекарa већ система моћи и рационалности (Radford 1998). Са друге стране, неки аутори истичу одговорност самих библиотекарa за сопствену слику (Hall 1992). Библиотекарци мушког пола пак сматрају да њихова негативна слика произилази из рада у области којом доминирају жене (Carmichael 1994). Поједини аутори, који сматрају да су негативни аспекти везани за услуге које пружа професија, истичу немогућност потпуног превазилажења стереотипа. Због природе саме информације, производа којим библиотекарци рукују, а коме свако може приступити, јавности ће бити тешко да схвати које то послове информациони стручњаци раде. Поједностављање задатака библиотекарa резултираће ограниченим или двосмисленим статусом занимања, па ће стереотип у одређеној мери наставити да постоји.

Већина аутора ипак сматра да стереотип може бити превазиђен. Радфорд и Радфорд (2005) наводе три начина ослобађања од стереотипа. Први начин јесте преокренути стереотипе, што би за библиотекарe значило медијско пласирање слике библиотекарa која је супротна тренутно

часописа. Интересантно је да се, осим забринутости око негативне слике професије, јавља и страх од лаганог настанка новог стереотипа који представља библиотекарa као савременог стручњака коме недостају све посебности које одликују традиционални стереотип.

Још не постоји јасна идеја о томе како на најбољи начин одговорити на слике професије засноване на негативном стереотипу. Неки постојају бесни, фрустрирани; неки би да протестују, бојкотују; неки су увређени, док има и оних које све ово засмејава. Реакције су разноврсне, баш као што је и слика библиотекарa и њихова стварна појава.

представљеној. Други приступ је пружити низ позитивних слика које ће заменити негативни лик који преовлађује у популарној представи. Ова стратегија може бити препозната у илустрацијама које дају часописи из области библиотекарства и информационих наука, на којима су приказани насмејани, професионално одевени библиотекарци, који обично седе или стоје иза компјутера. Трећа стратегија налази се у оквиру сложености и амбивалентности сопствених представљања, која покушавају да оспоре везу са традиционално негативном сликом. Ова трећа стратегија може бити уочена у оквиру различитих веб-презентација које су креирали библиотекарци, као што су *Lipstik Librarian*, *Warrior Librarian Weekly*, *Annoyed Librarian*, *Distant Librarian*, *Dan the Librarian*, *Librarian For Life*, наизглед покушавајући да промене стереотип. Без обзира на разноликост представљања, сви ови стручњаци се и даље снажно идентификују као библиотекарци, покушавајући да нагласе да је сваки библиотекар више од стереотипа. Као и на примеру било које друге професије, и библиотекарство је сачињено од стручњака који на више начина могу, а не морају одговорити традиционалном стереотипу. Анализом личних веб-страница и блогова појединих библиотекарa данашњице (García 2006), уочен је у одређеној мери јединствен приступ проблему превазилажења негативног стереотипа. Свесни да је слика професије створена на основу личног искуства људи, библиотекарци говоре о потреби

за разноврснијом понудом квалитетних услуга својим корисницима. Гал (2010) предлаже библиотекарима креирање сопственог „бренда“ пласирајући идеју и асоцијације у мислима потенцијалних корисника о томе шта библиотекар јесте и чиме се бави. Доследном применом тог „бренда“ и квалитетним радом, корисници ће бити упућени у то шта да очекују. Тако је поступком изградњом добре репутације могуће превазићи стереотипе.

Отежавајућа околност може бити чињеница да многе библиотеке и у данашње време немају библиотекара или су на то радно место постављени службеници са неадекватном стручном спремом.

4. Будућа слика

Несигурност око статуса и осетљивост око сопствене слике мало су досад постигли, док се мишљење да смо прогоњени негативним стереотипом показало као нетачно. Питање је избора позитивних аспеката културних утицаја који ће нас инспирисати и промовисати посао који обављамо. Негативне слике о којима изгледа толико бринемо у основи су неважне. Оно о чему треба заправо бринути јесте изглед библиотекара и библиотеке као злослутне, досадне, недоступне или, још горе, небитне особе или институције. Стивенс (1988) такође заговара здравији став који негативне стереотипне слике оставља по страни, где им је и место, посматране

То угрожава и урушава статус библиотекара и саме библиотечке делатности, што је још поспешено веома слабом набавком и малим или никаквим улагањима. Библиотекарство јесте самостална научна дисциплина и не сме се сводити на ниво услужне делатности, занемаривањем теоријске и историјске димензије и заборављањем радног ентузијазма и истраживачког подстицаја. Неопходно је промовисати кадар високог профила, уз стандардизацију услуга које корисници могу очекивати, што ће засигурно допринети побољшању статуса и друштвеног вредновања рада и знања библиотекара (Вранеш 2004).

као само један од случајних аспеката професије. Бити исувише озбиљан око питања која не заслужују да буду узета озбиљно у разматрање јесте грешка.

Библиотекари својим свакодневним индивидуалним радом, као и радом у оквиру стручних удружења и организација, треба да оповргну негативне карактеристике стереотипних слика, представљајући вештине и искуства професије доследно и јединствено. Од пресудног значаја је бити незаобилазан у комуникацији и јавности предочити јасну слику читавог спектра услуга које библиотекарство заиста нуди.

Литература

Aharony, Noa. "The librarian and the information scientist: Different perceptions among Israeli information science students". *Library & Information Science Research* 28, 2 (2006): 235–248.

Attebury, Ramirose Ilene. "Perceptions of a profession: Librarians and stereotypes in online videos". *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, (2010): paper 433, приступљено 5. II 2014, <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/433>.

Badovinac, Branka and Primož Južnič. "Aspects of representation of library and information science". *New Library World* 112, 7 (2011): 293–312.

Bonnet, Jennifer L. and Benjamin McAlexander. "Structural diversity in academic libraries: A study of librarian approachability". *Journal of Academic Librarianship* 38, 5 (2012): 277–286.

Bonnet, Jennifer L. and Benjamin McAlexander. "First impressions and the reference encounter: The influence of affect and clothing on librarian approachability". *Journal of Academic Librarianship* 39, 4 (2013): 335–346.

Carmichael, James V. "Gender issues in the workplace: Male librarians tell their side". *American Libraries* 25, 3 (1994): 227–230.

Dickinson, Thad. "Looking at the male librarian stereotype". *The Reference Librarian* 37, 78 (2003): 97–110.

- Fagan, Jody. "Students' perceptions of academic librarians". *The Reference Librarian* 37, 78 (2003): 131–148.
- Gall, Dan. "Librarian like a rock star: Using your personal brand to promote your services and reach distant users". *Journal of Library Administration* 50, 5/6 (2010): 628–637.
- Garcia, Sarah C. "We are individuals: Librarians demonstration of individuality on the World Wide Web". Masters' thesis, School of Information and Library Science, University of North Carolina, 2006.
- Hall, Alison. "Batgirl was a librarian". *Canadian Library Journal* 49, 5 (1992): 345–347.
- Helms, Bari LeAnne. "Reel librarians: The stereotype and technology". Masters' thesis, School of Information and Library Science, University of North Carolina, 2006.
- Hodges, Rebecca. "A question of image. Librarians in popular culture." *Emporia State University*, 2008, преузето 15. III 2014, <http://www.rebeccahodges.com/uploads/2/6/7/9/2679833/image.pdf>.
- Jordan, Pamela A. "The librarian image: A child's perspective." Master's thesis, Kent State University, 1991.
- Keller, Helen Rex. "The old-fashioned virtues versus the ideal librarian". *The Library Journal* 34, 7 (1909): 295–298.
- Luthmann, Abigail. "Librarians, professionalism and image: stereotype and reality". *Library Review* 56, 9 (2007): 773–780.
- Majid, Shaheen and Azim Haider. "Image problem even haunts hi-tech libraries: Stereotypes associated with library and information professionals in Singapore". *Aslib Proceedings* 60, 3 (2008): 229–241.
- Милосављевић, Вера. *Текелијина библиотека*. Нови Сад: В. Милосављевић, 1990.
- Peresie, Michelle and Linda B. Alexander. "Librarian stereotypes in young adult literature". *Young Adult Library Services* 4, 1 (2005): 24–31.
- Poulin, Eric. 2008. A whole new world of freaks and geeks: Libraries and librarians on YouTube. *Libres: Library and Information Science Research Electronic Journal* 18, 2 (2008), преузето 10. II 2014, http://libres.curtin.edu.au/libres18n2/Poulin_FINAL.pdf.
- Radford, Gary P. "Flaubert, Foucault, and the bibliothequefantastique: Toward a postmodern epistemology for library science". *Library Trends* 46, 4 (1998): 616–634.
- Radford, Gary P. and Marie L. Radford. "Structuralism, post-structuralism, and the library: de Saussure and Foucault". *Journal of Documentation* 61, 1 (2005): 60–78.
- Robinson, Leith T.K. "Curmudgeons and dragons? A content analysis of the Australian print media's portrayal of the information profession 2000 to 2004". *Libres: Library and Information Science Research Electronic Journal* 16, 2 (2006), преузето 9. III 2014, <http://libres.curtin.edu.au/libres16n2/Robinson.pdf>.
- Schuman, P.G. "The image of librarians: substance or shadow?" *Journal of Academic Librarianship* 16, 2 (1990): 86–89.
- Shaffer, Christopher and Olga Casey. "Behind the glasses and beneath the bun: Portrayals of librarians in popular cinema and a guide for developing a collection". *Collection Building* 32, 2 (2013): 39–45.
- Shaw, Leah. "Representations of librarianship in the UK press". *Aslib Proceedings: New Information Perspectives* 62, 6 (2010): 554–569.
- Sherman, Jill. *MelvilDewey: library genius*. Edina, Minn.: ABDO Pub., 2010.
- Snoek-Brown, Jennifer. *Reel Librarians*, преузето 23. II 2014, <http://reel-librarians.com/>.
- Stamatović, Desanka. "Chair of library science and informatics Faculty of Philology, Belgrade: University level education of librarians in Serbia (1963–2000)". *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 2, 1 (2000): 365–384.
- Stevens, Norman D. "Our image in the 1980s". *Library Trends* 36, 4 (1988): 825–851.
- Tancheva, Kornelia. "Recasting the debate: The sign of the library in popular culture". *Libraries & Culture* 40, 4 (2005): 530–546.
- Вранеш, Александра. "Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду: незаобилазан чинилац библиотекарства Србије." *Високошколске библиотеке* 1, 3 (2004): 2–4.
- Wells, Julia A. "The female librarian in film: Has the image changed in 60 years?" *SLIS Student Research Journal* 3, 2 (2013): article 2, преузето 23. II 2014, <http://scholarworks.sjsu.edu/slissrj/vol3/iss2/2/>.
- Yontz, Elaine. "Librarians in children's literature, 1909–2000." *The Reference Librarian* 37, 87 (2003): 85–96.